

ЗНАЧЕННЯ ГЕРБАРНИХ КОЛЕКЦІЙ ДЛЯ СТВОРЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЧЕРВОНИХ КНИГ

Б. Барановський, Л. Кармизова, Н. Рощина

НДІ біології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
вул. Наукова, 13, Дніпро 49050, Україна
e-mail: boris.baranovski@ukr.net

Питання збереження біорізноманіття є одним із найважливіших і першочергових у наш час. Багато міжнародних і державних організацій займаються дослідженнями та пошуком шляхів вирішення цього питання. Одним із заходів збереження флористичного різноманіття є створення регіональних Червоних списків і регіональних Червоних книг. Гербарій судинних рослин степової зони України Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (DSU) включений до Міжнародної асоціації гербаріїв. Тут зберігаються зразки флори XIX-XX ст. найвідоміших авторів І.Я. Акінфієва, А.А. Гроссгейма, Ю.М. Прокудіна та багатьох інших дослідників флори степової зони. Цей багатий матеріал був використаний під час складання списку раритетних видів рослин і другої в Україні повноформатної обласної Червоної книги (Дніпропетровської області). Тут міститься матеріал про знахідки раритетних видів, які не були опубліковані у наукових виданнях, що дає більш повну картину раритетного фіторізноманіття як колишніх часів, так і сьогодення. Особливу цінність мають відомості про місцезростання видів, яких вже немає на території області внаслідок її антропогенної трансформації.

Ключові слова: регіональні Червоні книги, гербарій рідкісних видів

Збереження біорізноманіття є одним із найважливіших і першочергових питань в наш час у всьому світі. Багато міжнародних і державних організацій займаються дослідженнями та пошуком шляхів вирішення цього питання. Одним із заходів збереження флористичного різноманіття є створення як державних, так і регіональних Червоних списків і регіональних Червоних книг. Останні у контексті біоекологічної характеристики і тенденцій хорології раритетних видів мають велике значення для їхнього збереження та відновлення.

Гербарій судинних рослин степової зони України Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (DSU) включений до Міжнародної асоціації гербаріїв (Гербарії України, 2011). Він заснований на базі «Полного гербарія Екатеринославской флоры» І.Я. Акінфієва, який отримав велику срібну медаль на Всесвітній виставці у Парижі та був основою монографії (Акінфієв, 1889). Гербарій містить збори XIX-XXI століть відомих дослідників, А.А. Гроссгейма, Ю.М. Прокудіна, О.Л. Бельгарда та багатьох інших авторів (Тарасов, 2012). Цей багатий матеріал використано під час складання списку рідкісних і зникаючих видів рослин Дніпропетровської області (2011) та другої в Україні повноформатної обласної Червоної книги (Червона книга Дніпропетровської області, 2010). У ній міститься матеріал про знахідки раритетних видів із колекції DSU, більшість яких не були опубліковані у наукових виданнях, що дає повнішу картину раритетного фіторізноманіття як колишніх часів, так і сьогодення. Ці 312 видів подані у списку за номенклатурою, яка є загальноприйнятою в Україні (Mosyakin, Fedoronchuk, 1999).

Клас *Lycopodiopsida*, Родина *Lycopodiaceae*: *Lycopodium clavatum* L., *Lycopodiella inundata* (L.) Holub. **Клас *Equisetopsida*, Родина *Equisetaceae*:** *Equisetum fluviatile* L.,

E. hyemale L., *E. sylvaticum* L., *E. telmateia* Ehrh. **Клас Polypodiopsida, Родина Aspleniaceae:** *Asplenium trichomanes* L.; **Родина Athyriaceae:** *Athyrium filix-femina* (L.) Roth, *Cystopteris fragilis* (L.) Bernh.; **Родина Dennstaedtiaceae:** *Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn; **Родина Driopteridaceae:** *Gymnocarpium dryopteris* (L.) Newman, *Dryopteris carthusiana* (Vill.) H.P. Fuchs, *D. cristata* (L.) A.Grey, *D. filix-mas* (L.) Schott, *Polystichum aculeatum* (L.) Roth; **Родина Onocleaceae:** *Matteuccia struthiopteris* (L.) Tod.; **Родина Ophioglossaceae:** *Ophioglossum vulgatum* L.; **Родина Polypodiaceae:** *Polypodium vulgare* L.; **Родина Salviniaceae:** *Salvinia natans* (L.) All.; **Родина Thelypteridaceae:** *Thelypteris palustris* Schott. **Клас Gnep-topsida, Родина Ephedraceae:** *Ephedra distachya* L. **Клас Liliopsida, Родина Alliaceae:** *Allium decipiens* Fisch. ex Schult. et Schult. f., *A. guttatum* Steven, *A. lineare* L., *A. podolicum* (Asch. et Graebn.) Blocki ex Racib, *A. praescissum* Rchb., *A. regelianum* A. K. Becker ex Iljin, *A. rotundum* L., *A. savranicum* Besser. **Родина Araceae:** *Acorus calamus* L.; **Родина Asparagaceae:** *Asparagus verticillatus* L.; **Родина Asphodelaceae:** *Anthericum ramosum* L.; **Родина Convallariaceae:** *Convallaria majalis* L., *Polygonatum odoratum* (Mill.) Druce; **Родина Cyperaceae:** *Carex atherodes* Spreng., *C. bohemica* Schreb., *C. buekii* Wimmer, *C. lasiocarpa* Ehrh., *C. pilosa* Scop., *C. secalina* Willd. ex Wahlenb., *Cyperus glomeratus* L., *Cyperus michelianus* (L.) Link, *Eleocharis acicularis* (L.) Roem. et Schult., *Juncellus pannonicus* (Jacq.) Clarke, *Juncellus serotinus* (Rottb.) Clarke, *Pycreus flavescens* (L.) P.Beauv. ex Rchb., *Scirpus melanospermus* C.A.Мей., *S. supinus* L.; **Родина Hyacinthaceae:** *Bellevalia sarmatica* (Pall. ex Georgi) Woronow, *Hyacinthella leucophaea* (K. Koch) Schur, *Leopoldia tenuiflora* (Tausch) Heldr., *Muscari neglectum* Guss. ex Ten., *Ornithogalum boucheanum* (Kunth.) Asch., *O. fimbriatum* Willd., *O. kochii* Parl., *Scilla bifolia* L., *S. siberica* Haw.; **Родина Hydrocharitaceae:** *Stratiotes aloides* L.; **Родина Iridaceae:** *Crocus reticulatus* Steven ex Adams, *Gladiolus tenuis* M. Bieb., *Iris halophila* Pall., *I. pineticola* Klokov, *I. pontica* Zapal., *I. pumila* L., *I. sibirica* L.; **Родина Juncaceae:** *Luzula campestris* (L.) DC., *L. multiflora* (Ehrh.) Lej.; **Родина Lemnaceae:** *Wolffia arrhiza* (L.) Horkel ex Wimmer; **Родина Liliaceae:** *Fritillaria meleagroides* Patrin ex Schult. et Schult.f., *F. ruthenica* Wikstr., *Gagea lutea* (L.) Ker Gawl., *G. maeotica* Artemcz., *G. ucrainica* Klokov, *Tulipa quercetorum* Klokov et Zoz, *T. schrenkii* Regel.; **Родина Melanthiaceae:** *Bulbocodium versicolor* (Ker Gawl.) Spreng., *Veratrum nigrum* L.; **Родина Najadaceae:** *Caulinia minor* (All.) Coss. et Germ; **Родина Orchidaceae:** *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó, *D. majalis* (Rchb.) P.F. Hunt et Summerhayes, *Epipactis helleborine* (L.) Crantz, *E. palustris* (L.) Crantz, *Listera ovata* (L.) R.Br., *Neottia nidus-avis* (L.) Rich., *Orchis coriophora* L., *Orchis militaris* L., *Orchis morio* L., *Orchis palustris* Jacq., *Orchis ustulata* L., *Platanthera bifolia* (L.) Rich., *P. chlorantha* (Cust.) Rchb.; **Родина Poaceae:** *Aeluropus littoralis* (Gouan) Parl., *Briza media* L., *Crypsis aculeata* (L.) Aiton, *Elytrigia elongata* (Host) Nevski, *E. stipifolia* (Czern. ex Nevski) Nevski, *Helictotrichon pubescens* (Huds.) Pilg., *Leersia oryzoides* (L.) Sw., *Molinia caerulea* (L.) Moench, *Scolochloa festucacea* (Willd.) Link, *Stipa borysthenica* Klokov ex Prokudin, *S. capillata* L., *S. dasyphylla* (Czern. ex Lindem.) Trautv., *S. lessingiana* Trin. et Rupr., *S. pennata* L., *S. pulcherrima* K. Koch, *S. tirsia* Steven, *S. ucrainica* P.Smirn.; **Родина Potamogetonaceae:** *Potamogeton . acutifolius* Link, *P. friesii* Rupr., *P. natans* L., *P. nodosus* Poir., *P. trichoides* Cham. et Schlecht.; **Родина Ruppiaceae:** *Ruppia maritima* L.; **Родина Sparganiaceae:** *Sparganium minimum* Wallr.; **Родина Zannicheliaceae:** *Zannichellia palustris* L. subsp. *pedicellata* (Rosen et Wahlenb.) Hegi. **Клас Magnoliopsida, Родина Adoxaceae:** *Adoxa moschatellina* L.; **Родина Apiaceae:** *Angelica sylvestris* L., *Astrodaucus littoralis* (M. Bieb.) Drude, *Cnidium dubium* Thell., *Laser trilobum* (L.) Borkh., *Ostericum palustre* (Besser) Besser, *Seseli pallasii* Besser, *Siella erecta* (Huds.) M. Pimen., *Trinia kitaibelii* M. Bieb.; **Родина Aristolochia-**

сеае: *Asarum europaeum* L.; **Родина Asclepiadaceae:** *Vincetoxicum intermedium* Taliev, *V. maeoticum* (Клеопов) Barbar., *V. rossicum* (Клеопов) Barb., *V. scandens* Sommier et Levier.; **Родина Asteraceae:** *Achillea inundata* Kondr., *A. leptophylla* M. Bieb., *Antennaria dioica* (L.) P. Gaertn., *Aster bessarabicus* Bernh. ex Rchb., *Carlina biebersteinii* Bernh. ex Hornem., *Centaurea konkae* Klokov, *Centaurea orientalis* L., *C. substituta* Czerep., *C. taliewii* Kleopov, *Gnaphalium uliginosum* L., *Hypochaeris maculata* L., *Inula helenium* L., *Jurinea calcarea* Klokov, *J. salicifolia* Grun., *Lactuca quercina* L., *Phalacrachena inuloides* (Fisch. ex Schmalh.) Iljin, *Ptarmica cartilaginea* (Ledeb. ex Rchb.) Ledeb., *Pterotheca sancta* (L.) K. Koch, *Pyrethrum corymbosum* (L.) Scop., *Rhaponticum serratuloides* (Georgi) Bobrov, *Saussurea amara* (L.) DC., *Scorzonera austriaca* Willd., *S. purpurea* L., *S. stricta* Hornem., *Senecio paludosus* L., *S. paucifolius* S.G.Gmel., *Serratula bracteifolia* (Iljin ex Grossh.) Stank., *S. cardunculus* (Pall.) Schischk., *S. erucifolia* (L.) Boriss., *Tragopogon ucrainicus* Artemcz.; **Родина Balzaminaceae:** *Impatiens noli-tangere* L.; **Родина Boraginaceae:** *Aegonychon purpureocaeruleum* (L.) Holub, *Anchusa popovii* (Gusul.) Dobrocz., *Echium russicum* J.F.Gmel., *Omphalodes scorpioides* (Hakenke) Schrank, *Onosma subtinctoria* Klokov, *Pulmonaria angustifolia* L., *Symphytum tauricum* Willd.; **Родина Brassicaceae:** *Alyssum parviflorum* M. Bieb., *A. savranicum* Andr. ex Besser, *Cardamine dentata* Schult., *Crambe tataria* Sebeok, *Hesperis tristis* L., *Lepidium crassifolium* Waldst. et Kit., *Syrenia cana* (Piller et Mitterp.) Neilr.; **Родина Callitrichaceae:** *Callitriche palustris* L.; **Родина Campanulaceae:** *Adenophora lilifolia* (L.) Ledeb. ex A. DC., *Campanula glomerata* L., *C. trachelium* L.; **Родина Caprifoliaceae:** *Viburnum lantana* L.; **Родина Caryophyllaceae:** *Coccyganthe flos-cuculi* (L.) Fourr., *Dianthus andrzejowskianus* (Zapal.) Kulcz., *D. borbasii* Vandas, *D. lanceolatus* Steven ex Rchb., *D. pallidiflorus* Ser., *D. squarrosus* M.Bieb., *Eremogone longifolia* (M. Bieb.) Fenzl, *E. rigida* (M. Bieb.) Fenzl, *Otites artemisetorum* Klokov, *Sagina nodosa* (L.) Fenzl, *Silene nutans* L., *S. supina* M. Bieb., *Stellaria barthiana* Schur (~*S. palustris* Retz.); **Родина Ceratophyllaceae:** *Ceratophyllum pentacanthum* Haynald, *Ceratophyllum tanaiticum* Sapjeg.; **Родина Chenopodiaceae:** *Camphorosma monspeliaca* L., *Krascheninnikovia ceratoides* (L.) Gueldenst.); **Родина Convolvulaceae:** *Convolvulus lineatus* L.; **Родина Crassulaceae:** *Sedum sexangulare* L.; **Родина Droseraceae:** *Aldrovanda vesiculosa* L., *Drosera rotundifolia* L.; **Родина Fabaceae (Leguminosae):** *Astragalus albidus* Waldst. et Kit., *A. borysthenticus* Klokov, *A. danicus* Retz., *A. dasyanthus* Pall., *A. dolichophyllus* Pall., *A. odesanus* Besser, *A. pallescens* M. Bieb., *A. ponticus* Pall., *A. tanaiticus* K. Koch, *Calophaca wolgarica* (L.f.) DC., *Caragana scythica* (Ком.) Pojark., *Galega officinalis* L., *Genista sibirica* L., *Glycyrrhiza echinata* L., *G. glabra* L., *Hedysarum grandiflorum* Pall., *Lathyrus incurvus* (Roth) Roth, *L. palustris* L., *L. pisiformis* L.; **Родина Frankeniaceae:** *Frankenia hirsuta* L.; **Родина Gentianaceae:** *Gentiana pneumonanthe* L., **Родина Geraniaceae:** *Geranium palustre* L., *G. pratense* L., *G. sylvaticum* L.; **Родина Lamiaceae:** *Ajuga laxmannii* (L.) Benth., *Betonica officinalis* L., *Lamium album* L., *Prunella grandiflora* (L.) Scholl., *Salvia austriaca* Jacq., *Scutellaria altissima* L., *Thymus dimorphus* Klokov et Des.-Schost., *T. moldavicus* Klokov et Des.-Schost.; **Родина Lentibulriaceae:** *Utricularia vulgaris* L.; **Родина Limoniaceae:** *Limonium donetzicum* Klokov; **Родина Linaceae:** *Linum czernjaevii* Klokov, *Radiola linoides* Rhot; **Родина Lythraceae:** *Lythrum tribracteatum* Salzm. et Spreng., *Peplis alternifolia* M. Bieb.; **Родина Malvaceae:** *Alcea rugosa* Alef.; **Родина Monotropaceae:** *Monotropa hypopitys* L.; **Родина Nymphaeaceae:** *Nuphar lutea* (L.) Smith, *Nymphaea alba* L.; **Родина Onagraceae:** *Chamerion angustifolium* (L.) Holub, *Epilobium montanum* L., *E. palustre* L.; **Родина Paeoniaceae:** *Paeonia tenuifolia* L.; **Родина Plantaginaceae:** *Plantago schwarzenbergiana* Schur; **Родина Polygonaceae:** *Persicaria dubia* (Stein) Fourr., *Rumex ucranicus* Fisch. ex Spreng.; **Родина**

Primulaceae: *Hottonia palustris* L., *Naumburgia thyrsiflora* (L.) Rchb., *Primula veris* L.;
Родина Ranunculaceae: *Aconitum nemorosum* M. Bieb. ex Rchb., *Adonis vernalis* L., *A. wolgensis* Steven, *Batrachium rionii* (Lagger) Nyman, *Caltha palustris* L., *Clematis integrifolia* L., *Delphinium cuneatum* Steven ex DC., *Pulsatilla grandis* Wender., *P. patens* (L.) Mill., *P. pratensis* (L.) Mill., *Ranunculus auricomus* L., *R. flammula* L., *R. lingua* L., *R. polyphyllus* Waldst. et Kit. ex Willd.; **Родина Rosaceae:** *Amygdalus nana* L., *Cotoneaster melanocarpus* Fisch. ex Blytt, *Crataegus pentagyna* Waldst. et Kit., *Potentilla alba* L., *P. heptaphylla* L. f. *glandulosa* (Keller) Th. Wolf., *P. leucotricha* (Borbas) Borbas, *P. palustris* (L.) Scop., *P. thyrsiflora* Huels. ex Zimmeter, *Poterium sanguisorba* L., *Rosa adenodonta* Dubovik, *R. bordzilowskii* Chrshan., *R. borysthena* Chrshan., *R. maeotica* Dubovik, *R. spinosissima* L., *R. tomentosa* Smith, *Sanguisorba officinalis* L., *Spiraea litwinowii* Dobroc.; **Родина Rubiaceae:** *Galium trifidum* L., *G. volhynicum* Pobed., *Rubia tatarica* (Trev.) F.Schmidt; **Родина Rutaceae:** *Dictamnus albus* L., *Haplophyllum suaveolens* (DC.) G.Don f.; **Родина Salicaceae:** *Salix aurita* L., *S. caprea* L., *S. viminalis* L., **Родина Scrophulariaceae:** *Cymbochasma borysthena* (Pall. ex Schlecht.) Klokov et Zoz, *Limosella aquatica* L., *Linaria biebersteinii* Besser, *L. macroura* (M. Bieb.) M. Bieb., *Lindernia procumbens* (Krock.) Borbas, *Melampyrum nemorosum* L., *Pedicularis dasystachys* Schrenk, *P. kaufmannii* Pinzg., *Scrophularia vernalis* L., *Verbascum nigrum* L., *Veronica officinalis* L., *V. scutellata* L., *V. serpyllifolia* L.; **Родина Trapaceae:** *Trapa borysthena* V.Vassil.; **Родина Urticaceae:** *Parietaria serbica* Pančic; **Родина Valerianaceae:** *V. rossica* P.Smirn., *V. stolonifera* Czern., *V. tuberosa* L., *V. officinalis* (Walr).

Особливу цінність має біоекологічна характеристика та дані про місцезростання видів, які вже не трапляються на території області (категорія рідкості «0») внаслідок антропогенної трансформації біотопів, але які мають бути відновленими на території області.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M.* Vascular plants of Ukraine. Nomenclatural checklist. Kyiv, 1999. 346 p.
2. *Акинфиев И.Я.* Растительность Екатеринослава в конце первого столетия его существования. Екатеринослав: Изд-во Екат. гор. думы, 1889 ч. I-II, с. 116-IV, с. 238, 2 рис., 1 план. (Рец. "Вести садоводства", 1889, с. 247-249, 372-376; Рец. "Рус. Ведомости", 1889, № 104; Рец. "Киевск. старина", 1889, апрель).
3. Гербарії України. Index Herbariorum Ucrainicum / ред-укл. Н.М. Шиян. К., 2011. 442 с.
4. *Тарасов В.В.* Флора Дніпропетровської та Запорізької областей: Дніпропетровськ: Ліра, 2012. 296 с.
5. Червона книга Дніпропетровської області. Рослинний світ / автори-укладачі: Барановський Б.О., Тарасов В.В.; під ред. А.П. Травлєєва. Дніпропетровськ: Баланс-Клуб, 2010. 500 с.
6. Червоний список видів рослин і тварин Дніпропетровської області. Затверджений рішенням обл. ради депутатів 27.12.2011 р., № 219-10/VI. 27 с.

**VALUE OF THE HERBAL COLLECTIONS FOR THE CREATION
OF REGIONAL RED BOOKS****B. Baranovski, L. Karmyzova, N. Roschina***R I B Dniprovsky National University named after Oles Honchar
13, Naukova St., Dnipro 49050, Ukraine
e-mail: boris.baranovski@ukr.net*

The issue of the biodiversity conservation is one of the most important and top priority in our time. Many international and state organizations engage research and search for solutions to this issue. The creation of regional Red List and Red Books is one of the conservation measures for the floristic diversity. The herbarium of vascular plants of the steppe zone of Ukraine, the Oles Gonchar Dnipro National University (DSU) is a member of the International Herbarium Association. The collections of steppe zone flora of the 19th-20th centuries, including I. Akinfiev, A. Grossheim, Yu. Prokudin and other researchers herbaria is preserved here. This rich material was used in the compilation of the list of rare plant species in Dnipropetrovsk Oblast and the second full-text Regional Red Data Book (Dnipropetrovsk Region) in Ukraine. The Herbarium provides data on locations of rare species, which were not published in the scientific publications. It gives the more complete picture of the rare varieties. Information on the location of species has the special value, as many of them does not exist in the region nowadays as the result of the anthropogenic transformation of flora.

Keywords: regional Red books, herbarium of rare species